

GRØNT SKIFTE

-byggenæringens bidrag til løsning

GRØNT
SKIFTE
BYGGENÆRINGENS LANDSFORENING

BNLs miljø- og energipolitikk mot 2030
14.09.2016

En helhetlig miljø- og energipolitikk

Det grønne skiftet innebærer økt verdiskaping med mindre samlet miljøbelastning. Endringene som det grønne skiftet krever gir store markedsmuligheter for byggenæringen og for samfunnet som nyter godt av våre leveranser og tjenester.

Oppsummering

Verdens ressursbruk er for stor og er ulikt fordelt. Systemet er ikke bærekraftig. Global oppvarming gir store negative konsekvenser for folk og miljø. Bygg-, eiendoms- og anleggssektoren bruker på verdensbasis nær 40 prosent av alle ressurser, herunder materialer og energi. 36 prosent av klimagassutslippene globalt kan skrives tilbake til sektoren. Eierne og aktørene i byggsektoren har et spesielt ansvar for å bidra til det grønne skiftet.

Folk skal fortsatt bo og leve godt. Flere skal ta del i velstandsutviklingen i verden. Byggenæringen skal bygge, vedlikeholde og drifte gode, sunne, hensiktsmessige og robuste bygg og anlegg i framtiden. Næringen legger premissene for alle menneskers liv, helse og virke.

Det grønne skiftet innebærer økt verdiskaping med mindre samlet miljøbelastning. Endringene som det grønne skiftet krever gir store markedsmuligheter for byggenæringen og for samfunnet som nyter godt av næringens leveranser og tjenester.

Figur 1: De tre prioriterte arbeidsområdene overlapper hverandre på flere felter. Det betyr at politikk, tiltak og virkemidler kan ha effekt på flere målområder samtidig.

BNLs prioriterte områder for det grønne skiftet mot 2030

1. Begrense global oppvarming

BNL skal bidra til å begrense global oppvarming i tråd med FN's og Norges målsetninger for klimagassreduksjoner. BNLs visjon er at bygg og anlegg skal bli uavhengig av fossile energikilder og også generere mindre transport. Utbygginger må ses i sammenheng med infrastruktur og kollektivtrafikk, for å minimere miljøproblemene. Visjonen vil kreve konvertering til fornybar energiforsyning, energieffektivisering og fossilfri drift av bygge- og anleggsplasser. Transport og materialproduksjon utgjør store deler av utslippene. Utslipp og miljøkonsekvenser fra hele livsløpet til bygg og anlegg må regnes med.

2. Sirkulær økonomi - Begrense og effektivisere ressursbruken

BNL skal bidra til mer bærekraftig og effektiv bruk av ressurser. Dette gjelder ulike ressurser som materialer og kjemikalier, energi, arealer og vann. BNL skal bidra til at samfunnet kan gå fra et "bruk og kast"-samfunn til gjenbruks- og gjenvinningsamfunnet; også kalt sirkulær økonomi. Vi skal legge til rette for at aktørene/næringen kan ha kontroll på bruken av helse- og miljøfarlige stoffer og produkter i bygg, anlegg og eiendom. I tillegg skal avfallshåndteringen være tilrettelagt for gjenbruk og gjenvinning.

3. Begrense og forebygge de skadelige konsekvensene av klimaendringene

BNL skal bidra til at bygg-, anleggs- og eiendomsnæringen får kompetanse om hvordan skadelige konsekvenser av klimaendringene kan forebygges og avhjelpes. Klimaendringene er allerede i gang og konsekvensene av dem er blant annet mer flom, fukt, råte, havnivåstigning, ras, tørke, branner og migrasjon. Byggenæringen vil være sentral i å forebygge og begrense skader for bygg, infrastruktur, mennesker, natur og kultur. Vår næring sitter med løsningene.

Bakgrunn for BNLs arbeid med det grønne skiftet

Byggenæringen skal bygge, vedlikeholde og drifte gode, sunne, hensiktsmessige og robuste bygg og anlegg for det norske samfunnet. Bygg, anlegg og infrastruktur har lang levetid og legger premisser for menneskers liv og virke i mange år framover.

Samfunnets bruk av ressurser er i dag ikke bærekraftig. Befolkningsøkning, overforbruk, ulik fordeling av ressursene, forurensning og utslipp av klimagasser kan ikke fortsette som tidligere uten at det får dramatiske konsekvenser for samfunnet over tid. Dette har de fleste land innsett og arbeid er på gang over hele verden for å korrigere kursen. Det arbeides med å få til internasjonale klimaavtaler i regi av FN. EU arbeider med planer for bedre ressursbruk (sirkulær økonomi) og det arbeides med å begrense forurensning til land, luft og vann. Norge har forpliktet seg ved å undertegne Parisavtalen om klima, vil ha felles klimamål med EU og er forpliktet til å følge store deler av EUs miljø- og energi-regelverk som følge av EØS-avtalen. Norske myndigheter har ambisjoner om at Norge skal være en pådriver for det grønne skiftet. Det er en global utfordring som forplikter oss alle til å gi vårt bidrag.

Det kreves en enorm innsats for å få til nødvendige samfunnsendringer. For å komme på rett kurs må alle sektorer bidra. I og med at 40 prosent av alle ressurser på verdensbasis brukes i byggsektoren, må byggenæringen jobbe med å redusere ressursbruken. Omstillingen betyr mange grønne arbeidsplasser i byggenæringen.

BNLs ambisjon på vegne av norsk bygg-, anleggs- og eiendomsnæring er å føre en politikk som kombinerer gode løsninger for miljø og klima med verdiskaping og konkurransekraft. Målene må være ambisiøse, men også realistiske.

BAE-næringen er Norges største fastlandsnæring målt i verdiskaping (2013). Den totale omsetningen var på 963 MNOK og den totale verdiskapingen på 317 MNOK
Kilde: Espelien, A., Theie, M.G. og Bygballe, L. (2015) En verdiskapende BAE-næring. Forskningsrapport nr 1 - 2015. Handelshøgskolen BI.

Markedet

Dersom det offentlige i anleggskontraktene stilte miljøkrav i alle prosjekter, ville man kun ved anskaffelsesprosessen og oppfølgingen av denne greie å gjøre hele anleggssektoren grønn.

Det grønne skiftet er allerede i gang i norsk byggenæring. Et godt hjemmemarked gir potensiale for at byggenæringen kan innta eksportposisjoner som gir økt verdiskaping i Norge. Norge har naturgitte konkurransefortrinn og en robust byggeskikk i kombinasjon med høy kompetanse og vilje til initiativ i arbeidstokken. Sees disse forholdene i en sammenheng med overgangen til en sirkulær økonomi, kan Norge skape konkurransefortrinn som bidrar til å løse globale klima- og miljøutfordringer. Økt satsing på kompetanse, seriøse bedrifter, industrialisering, standardisering, digitalisering, FoU og innovasjon styrker grunnlaget for at byggenæringen kan bidra til og være en del av det grønne skiftet.

Skal man gjøre bygg-, anleggs og eiendomssektoren grønnere, må man forstå hvordan markedet fungerer. Et godt eksempel kommer fra anleggsmarkedet. Majoriteten av anleggsprosjektene eies og bestilles av det offentlige ved bygging av veier, jernbane, flyplasser, havner, kommunal VA-infrastruktur, kraftutbygging med mer. Anleggsmarkedet er dermed fullstendig dominert av det offentlige som kunde. Offentlige byggherrer har muligheter til å være pådrivere; stille krav og ikke minst legge inn innovasjonsinsentiver i kontraktene. For å få til en optimal utvikling er det viktig at offentlige bestillere foretar en dreining mot det grønne skiftet med forutsigbarhet og i samarbeid med næringen.

I mange tilfeller vil byggenæringen kunne gjøre endringer på egen kjøp i og med at de planlegger, bygger og til dels drifter og eier bygg og anlegg. Likevel er det et faktum at det i stor grad er det offentlige ved stat, kommuner og fylker, samt private eiere og husholdninger som eier bygningsmassen og anleggene- og som beslutter hva som skal gjøres med dem.

Det offentlige kjøper omkring 35 prosent av næringenes leveranser. Uten eiernes medvirkning er det ikke mulig å få tatt de store grepene. Myndighetene har stor innflytelse på hva som kan gjøres av endringer ved lover, regler og insentiver (eksempelvis skatt og tilskudd) og som plan- og reguleringsmyndigheter. Skal man få til et grønt skifte i byggsektoren må derfor byggenæring, bestiller/eier og myndigheter arbeide tett sammen.

Figur 2: Denne figuren viser de tre største påvirkere for det grønne skiftet i bygg, anlegg og eiendom.

Byggmarkedet er mer fragmentert enn anleggsmarkedet, og det kan være nødvendig med ulike tilnæringsmåter for å få til det grønne skiftet. I figur 3 er noen karakteristiske trekk ved markedene for næringsbygg og boliger angitt både for nybygg og rehabilitering. For å lykkes med det grønne skiftet i byggsektoren må man ta hensyn til de ulike markedenes særegenheter.

	NYBYGG	REHABILITERING/ OPPUSSING/ VEDLIKEHOLD (ROT)	DRIFT
Næringsbygg /yrkesbygg	<ul style="list-style-type: none"> • Profesjonelt marked • Forskriftsregulert • Mange som ønsker å profilere seg grønt • Opptatt av omdømme • Varierende bestillerkompetanse innen miljø og klima 	<ul style="list-style-type: none"> • Profesjonelt marked • Til dels forskriftsregulert • Noen innovative kunder • Ujevn bestillerkompetanse generelt 	<ul style="list-style-type: none"> • Både profesjonelle og uprofesjonelle brukere. • Lovregulert. • Krever brukertilpassede løsninger
Boliger	<ul style="list-style-type: none"> • I hovedsak uprofesjonelle bestillere i småhussegmentet. • Forskriftsregulert • Prisdrevet • Lite kundedrevet 	<ul style="list-style-type: none"> • Uprofesjonelle bestillere • Nesten ikke forskriftsregulert • Endring krever økonomiske insentiver eller andre fordeler • Tunge beslutningsprosesser i boligbyggelagene. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uprofesjonelle brukere • Lite regulert i forskrift • Krever brukertilpassede løsninger.

Figur 3: Markedsområder bygg

Det er verd å merke seg at store omstillinger må skje i det uprofesjonelle markedet. Eksempelvis brukes over halvparten av all energi i bygg i Norge i boliger; mesteparten i småhus og eneboliger. Skal man energieffektivisere bygningsmassen er det derfor nødvendig å tilpasse virkemidlene til dette markedet spesielt. Å endre nybygg kan gjøres ved lov og forskrift, men rehabiliteringsmarkedet for eksisterende boliger er nesten ikke forskriftsregulert. Endringer må derfor komme som følge av insentiver i form av juridiske virkemidler, tilskudd, grønne skattemekanismer eller andre gulrøtter i tillegg til informasjon til boligeierne. Eventuelt må det komme nytt regelverk for eksisterende bygg.

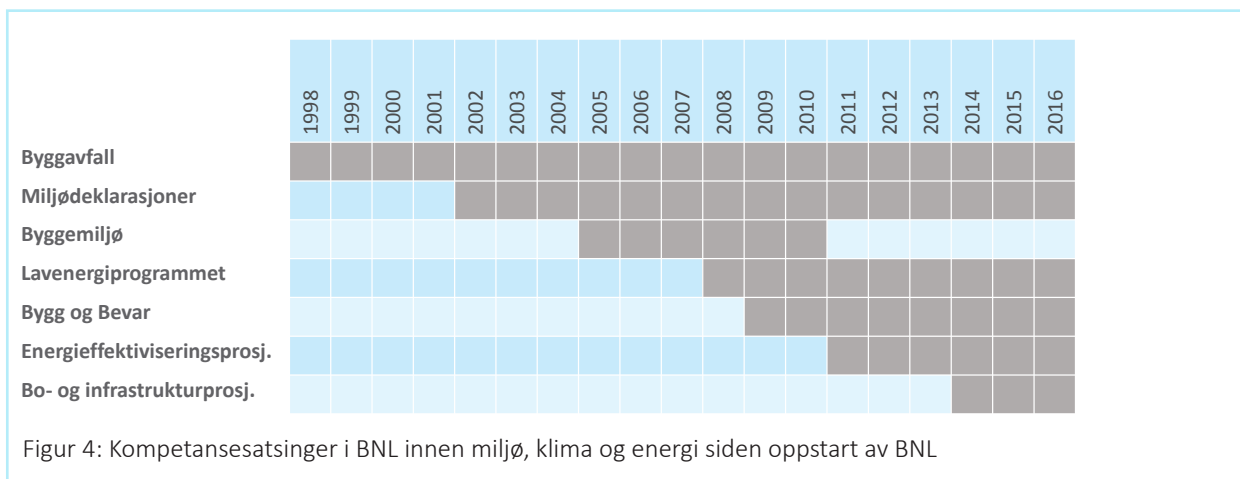
Kompetansegrunnlag for arbeidet i BNL

BNL har arbeidet med miljø, energi og klima siden første driftsår i 1998. Ved kompetanseoppbygging er det oppnådd gode resultater på mange områder. De viktigste satsningene har vært innen byggavfall, miljødeklarasjoner (som bygger på livsløpsanalyser), byggemiljø (kjemikalier, materialer, energi, klima, avfall mm), energieffektivisering, bygningsbevaring, og bo- og infrastrukturtiltak.

Byggenæringen og avfallsbransjen har levert og fulgt opp tre nasjonale handlingsplaner for byggavfall i perioden 2001-2016. Byggavfall til deponi har gått ned fra over 80 til ca 11 prosent i perioden. Følges opp av NHP-nettverket.

En oversikt over større kompetansesatsinger innen miljø og energi som BNL har tatt initiativ til og har driftet og gjennomført sammen med andre organisasjoner i næringen og myndighetene er vist i figur 4.

Figur 5: En helhetlig miljø- og energipolitikk

En helhetlig politikk

Arbeidet med miljø- og energipolitikken i BNL skal skje som en del av BNLs ordinære næringspolitikk. For å lykkes med det grønne skiftet må næringen ta i bruk ulike virkemidler som er generelle for utvikling av byggenæringen, og ikke spesifikt knyttet opp mot miljøforhold. De viktigste er beskrevet i figur 5 og påfølgende korte omtale.

1. Helhetlige vurderinger over livsløp

BNL ønsker at miljøvurderinger skal skje på en helhetlig måte som bygger på fakta og internasjonalt anerkjente metoder. På den måten kan man hindre at velmente grep som kan ha positiv effekt på ett område, har store negative effekter på andre områder knyttet til miljø, sosiale forhold og økonomisk bærekraft.

Det er behov for å gjøre grønne innkjøp enklere for alle, inklusive byggenæringen selv. Ulike frivillige miljøsertifiseringsløsninger for både bygg og anlegg kan bidra i riktig retning. Det er likevel behov for å utvikle enklere og mer egnede, omforente metoder for livsløpsbetraktninger som mange kan ta i bruk. Ulike markeder vil kreve ulike verktøy. BNL vil bidra til at arbeidet med dette igangsettes, og vil søke samarbeid med myndigheter, andre organisasjoner, bedrifter, forskningsmiljøer og kunder. Utvikling av felles metodikk og verktøy i miljøarbeidet er tidkrevende, men nødvendig for å utvikle sunn og kostnadseffektiv konkurranse.

2. Industrialisering, standardisering og digitalisering

Samtidig som byggenæringen og våre leveranser skal bli grønnere skal BNL-bedriftene hevde seg i konkurransen med utlandet. Dette utfordrer produktiviteten i næringen, og industrialisering, digitalisering og standardisering vil være noen av virkemidlene.

Standardisering og industrialisering av bedriftenes egne produkter er konkurranseelementer som BNL ikke skal legge føringer for. Det er imidlertid svært viktig at Norge ved Standard Norge, norske bedrifter og organisasjoner deltar aktivt i internasjonal standardisering, og at vi legger internasjonalt standardiserte metoder til grunn ved miljøvurderinger av bygg, anlegg, byggevarer og leveranser. Norske myndigheter kan bidra til dette ved å gi gode arbeidsvilkår og insitamenter for virksomheter innen næringsliv og forskning som deltar i standardiseringsarbeidet på vegne av felleskapet.

Hele samfunnet inklusive byggenæringen er i en kontinuerlig digitaliseringsprosess. BNL skal bidra aktivt til at prosessen skjer på en måte som gjør BNLs bedrifter mer konkurransedyktige og effektive. Digitalisering er også et viktig verktøy i arbeidet med å koble miljødata til produkter og tjenester slik at disse

kan bli kriterier i anskaffelsesprosesser og senere tilgjengelig for oppfølging, tilsyn, drift, vedlikehold og avhending.

3. Anskaffelser

Det er byggenæringens kunder som bestemmer hvilke kvaliteter de vil betale for utover lov og forskrift. Ved å sette miljøkrav i anbud og anskaffelsesprosessen kan kunden bidra til å gjøre bygg- og anleggssektoren grønnere. Aktørene i næringen bør aktivt foreslå grønne løsninger for sine kunder. Byggenæringen er selv en stor kunde i verdikjeden og kan bruke sin bestillermakt til endring. Det offentlige, som kjøper omkring 35 prosent av næringens leveranser, kan bidra i særlig grad til det grønne skiftet.

4. Kompetanse

Næringens viktigste verktøy i møtet med det grønne skiftet er kompetanse. BNL skal bygge videre på den kompetansen næringen som helhet har ervervet gjennom sine utviklingsprogrammer. Dette kan gjøres ved fortsatt samarbeid med relevante aktører om videreutvikling, FoU og implementering av kunnskap.

Det er en premiss for det grønne skiftet i næringen at den som prosjekterer og utfører arbeidet har rett kompetanse. Kompetansekrav til virksomheter i forbindelse med anbud og i regelverk er derfor sentralt for å lykkes i arbeidet.

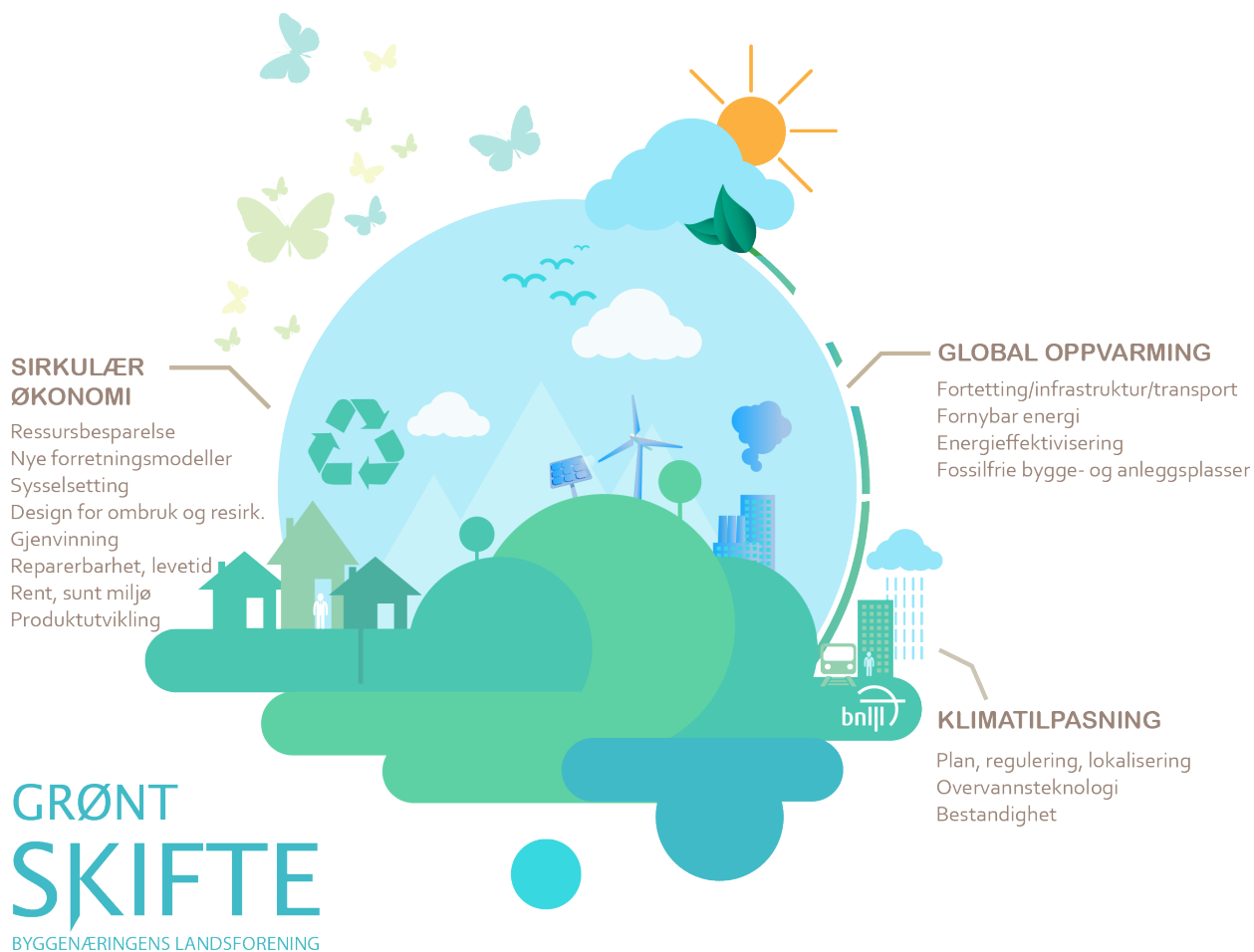
Bransjene er BNLs viktigste kanal for spredning av kompetanse. Bransjenes arenaer for kompetansespredning skal være noen av virkemidlene som tas inn i kommende handlingsplaner. BNL skal benytte sine arenaer til informasjonsdeling om relevante utviklingstrekk for å bidra til at bedriftene kan utvikle markedsmuligheter nasjonalt og internasjonalt.

5. Verdiskaping og lønnsomhet

Uten lønnsomhet i næringens bedrifter og hos deres kunder vil det ikke være mulig å gjennomføre det grønne skiftet. Det er derfor av avgjørende betydning at endringene skjer over tid, og at myndighetene bidrar til forutsigbarhet i næringens rammebetingelser for å oppnå endring.

BNLs delmål og virkemidler

BNL vil prioritere å arbeide med de tre hovedområdene global oppvarming, sirkulær økonomi og klimatilpasning i sin miljø- og energipolitikk mot 2030. Områdene er illustrert i figuren nedenfor. Deretter følger delmål og virkemidler i form av tabeller for hvert område.

Figur 6: En helhetlig miljø- og energipolitikk

1. Begrense global oppvarming

BNL skal bidra til å begrense global oppvarming i tråd med FNs og Norges målsetninger for klimagassreduksjoner.

Delmål	Virkemiddel for BNL	Virkemiddel for kunde og myndigheter
Bo- og arbeidsregioner og infrastruktur skal planlegges slik at de genererer minst mulig klimagassutslipp	<ul style="list-style-type: none">• Påvirke og samarbeide med myndighetene.• Heve kompetansen i næringen.• Informasjonsutveksling.• Ta hensyn til jordbruk, naturmangfold og kulturminner.	<ul style="list-style-type: none">• Utbygging må i hovedsak konsentreres rundt knutepunkter og byområder.• Utbygging og infrastruktur må ses i sammenheng.• Vernegrenser for jordbruk, naturmangfold og kulturminner må være klare, og kritiske forhold må være kartlagt og data om dette lett tilgjengelig.
Materialer og løsninger med minst mulig klimagassutslipp og negative miljøkonsekvenser i et livsløpsperspektiv velges i bygg- og anleggsprosjekter.	<ul style="list-style-type: none">• BNL medvirker til og støtter at det utvikles egnede verktøy som gjør at kunder og byggenæring kan velge den mest miljøvennlige og kostnadsoptimale løsningen.• Oppfordre næringens bedrifter til frivillig miljøsertifisering av bedriften.	<ul style="list-style-type: none">• BNL inviterer med myndigheter, kunder og samarbeidsparter til å utvikle egnede verktøy for bestilling og valg av bærekraftige produkter og løsninger.
Energiforsyning i bygg skal være basert på fornybare energikilder.	<ul style="list-style-type: none">• Fremme formålet i høringer og møter med myndighetene og virkemiddelapparatet.	<ul style="list-style-type: none">• Nybygg: Krav i forskrift.• Eksisterende bygg: Utfasing ved hjelp av tilskudd, skattefradrag og juridiske virkemidler som lov og forskrift.
BNLs visjon er at drift av bygge- og anleggsplasser skal være fossilfrie i 2030. Realisering av visjonen forutsetter utvikling av teknologi knyttet til drivstoff og anleggsmaskiner.	<ul style="list-style-type: none">• Ta i bruk sertifiseringsmetoder for bærekraftige anlegg og byggeplasser i næringen• Dialog mellom bestillere og entreprenører for at det skal stilles ambisiøse og realistiske krav.	<ul style="list-style-type: none">• Pilotprosjekter som benytter sertifiseringsmetode for bærekraftig anlegg og byggeplass• Dialog mellom bestillere og entreprenør om krav til bruk av drivstoff, krav til anleggsmaskiner, krav til bruk av alternative energikilder for aggregat mv.• Opplæring i økokjøring

2. Sirkulær økonomi - Begrense og effektivisere ressursbruken

BNL skal bidra til mer bærekraftig bruk av ressurser og være en pådriver for overgangen til sirkulær økonomi.

Delmål	Virkemiddel for BNL	Virkemiddel for kunde og myndigheter
Ressursbruken skal effektiviseres gjennom hele verdikjeden, fra råvare, transport, produksjon, driftsfasen, forbruk, avfallshåndtering og gjenvinning.	<ul style="list-style-type: none"> Føre en offensiv offentlig klima- og miljøpolitikk. Tett samarbeid med bedriftene i næringen. Utarbeide en handlingsplan for kompetanseheving. Det skal utarbeides et faktagrunnlag for å skape en omforent forståelse og eierskap til utviklingen av sirkulær økonomi. Det skal utarbeides egnede metoder og standarder for livsløpsanalyser som setter alle bedrifter i stand til å tilby og velge miljø- og kostnadsoptimale løsninger. Påvirke og delta i regelverksutforming. 	<ul style="list-style-type: none"> Byggeregelverket må være konkret og tydelig på prinsippene i sirkulær økonomi. Norge må følge opp EUs direktiver for den sirkulære økonomien av hensyn til norske bedrifters konkurranseevne. Regelverket må bidra til å fremme bruk av sekundære råmaterialer, slik at disse får optimal anvendelse. Myndighetene oppfordres til å utvikle insentiver for anvendelse av sekundære råmaterialer og gjenbruk av vann.
Produktdesign og produksjonsprosesser må utvikles med mål om økt fleksibilitet, mer holdbare produkter og løsninger som er enklere å reparere, oppgradere eller videreutvikle.	<ul style="list-style-type: none"> Stimulere til FoU i bedriftene. Påvirke og samarbeide med virkemiddelapparatet for å styrke FoU i næringen. 	<ul style="list-style-type: none"> Tilstrekkelig midler og egnede programmer og insentiver til FoU og innovasjon. Samarbeid med andre.
Det utvikles et sett med virkemidler for å påvirke forbrukermønsteret og markedet med mål om en sirkulær økonomi.	<ul style="list-style-type: none"> BNL skal bidra til at offentlig avfallstatistikk forberedes. BNL skal gjennom sin politikktutforming for avfallsbehandling bidra til at EUs målsetninger knyttet til avfallshierarkiet ivaretas. BNL skal fortsette sitt samarbeid med øvrige organisasjoner i byggenæringen og avfallsbransjen om byggavfall (NHP-nettverket) etter at handlingsplan for 2013-2016 utløper. 	<ul style="list-style-type: none"> Statistikk og insentiver som bygger opp under og styrker norsk konkurranseevne og evne til å nå miljømål. Fortsette godt samarbeid med SSB, DiBK, Miljødirektoratet og andre i arbeidet med sirkulær økonomi, herunder avfall og gjenvinning.
Digitalisering av byggenæringen skal understøtte det grønne skiftet.	<ul style="list-style-type: none"> BNL skal bidra til enhetlig og effektiv dokumentasjon basert på prinsippene i sirkulær økonomi. Internasjonal standardisert dokumentasjon skal legges til grunn. 	<ul style="list-style-type: none"> BNL skal påvirke myndigheter, kunder og leverandører til å anvende standardisert og enhetlig dokumentasjon ved anskaffelser.
BNL skal utvikle mål og tiltak for å fremme sirkulære kvaliteter i alt som bygges, driftes, vedlikeholdes og forvaltes.	<ul style="list-style-type: none"> Økt fokus på design, levetid, reparabilitet, gjenvinnbarhet og fravær av helse og miljøfarlige stoffer. Kompetanseheving/ kompetanseplan Informasjon Dialog og samarbeid med myndigheter og andre. 	
Forvaltning av eksisterende bygningsmasse må fremme prinsippene i sirkulær økonomi.	<ul style="list-style-type: none"> Bygg og Bevar Energieffektivisering 	

3. Klimaendringer

BNL skal bidra til å begrense og forebygge konsekvenser av klimaendringene.

Delmål	Virkemiddel for BNL	Virkemiddel for kunde og myndigheter
Overvann skal ikke føre til skader på bygg og anlegg.	<ul style="list-style-type: none">Tverrfaglige løsninger og grønne arealer tas i bruk for å håndtere overvann (blågrønne løsninger).Private utviklere oppfordres til å ta i bruk blågrønne løsninger ved relevante prosjekter.	<ul style="list-style-type: none">Offentlige innkjøpere må stille krav til bruk av blågrønne løsninger ved alle relevante prosjekter, både nye og renoveringsprosjekter.Bidra til kompetanseheving i kommunene.
Bygg og anlegg skal tåle klimaendringene.	<ul style="list-style-type: none">BNL skal bidra til økt fokus på utvikling og etterspørsel etter klimatilpassede løsninger og produkter.Produktutvikling, drift og vedlikehold for å møte klimaendringene (byggverk/enkeltprodukter/løsninger).	
Riktig lokalisering av byggverk for å redusere effekten av klimaendringene.	<ul style="list-style-type: none">Kompetanseheving og informasjon.	<ul style="list-style-type: none">Klimatilpasning i form av lokalisering må ivaretas i reguleringsplaner.

Handlingsplan for 2017/2018 og oppfølging

BNL skal høsten 2016 lage en handlingsplan på områdene som dette politikkdokumentet omfatter. Det skal vurderes om det er behov for å etablere nye programmer eller prosjekter i kommende år. Pågående programmer skal følges opp.

For å lage og følge opp handlingsplanen skal BNL etablere et internt miljøforum bestående av representanter fra BNLs bransjer og BNLs administrasjon.